

Мирослав Перишић

**Радош Љушић: КНЕГИЊА ЉУБИЦА,
СО Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја,
Дечје новине, Г. Милановац 1998**

Читаоци веома ретко имају прилику да се сусретну са књигом у којој су садржана поуздана знања о животу и улози једне жене у српској историји, а још ређе имају задовољство да то буде књига о жени неког од српских владара. Та реткост по којој се књига проф. др Радоша Љушића издваја из обиља историографске литературе, наглашена је и чињеницом да је реч о биографији једне нимало обичне жене, жене која потиче са српског села и одраста у препознатљивој средини српског патријархалног друштва 19. века, али која захваљујући удаји за Милоша Обреновића, добија особено место у српској историји и остаје у трајном памћењу и свести српског народа.

Наша знања о жени балканског поднебља, а посебно о жени која потиче са српског тла у 19. и 20. веку, о њеној друштвеној улози, о улози чувара породичног и патријархалног начина живота, о жени као чиниоцу друштвених промена, а некада и о њеном утицају у политичком животу – веома су оскудна. Таквим знањима посебно смо сиромашни када је реч о женама српских владара, јер њихов живот, у највећој мери везан за владарски двор, затим њихов начин мишљења, форме понашања, утицај на догађаје, тешко су видљиви и савременицима, а још теже истраживачки ухватљиви за историчара. Отуда не треба да чуди што једну такву историју, историју изнутра, најчешће сазнајемо на основу понеког казивања, дневничког бележења, накнадног сећања или утиска, некад и на основу наизглед безвредног папирића појединих људи који нису имали високо место у хијерархији власти, али им је близина омогућила да буду упућени у многе детаље. Ти детаљи могу да буду потпуно небитни за историчара, али некада могу да буду и пресудно важни за разумевање одређеног поступка високе личности или за историчарево продирање у карактерне особине те личности. Књига о кнегињи Љубици богата је управо таквим детаљима и на неки начин изненађује читаоца неком посебном ауторовом близи-

ном када прати међусобни однос кнеза Милоша и кнегиње Љубице, али истовремено готово неизбежно оставља читаоца у утиску да књигу пише историчар са неопходног одстојања које омогућава сагледавање целине.

Које су те главне вредности књиге "Кнегиња Љубица" а да се оне могу сажети у неколико основних запажања?

Реч је, најпре, о једној читалачки лако савладивој књизи; не толико због тога што је аутор готово филигрански прецизно оивичио све оно што је битно за биографију једне личности, од онога што је могло да буде поменуто али би оптеретило књигу, колико због особеног, у суштини једноставног, на моменте надахнутог и сликовитог начина излагања. У основи тог излагања је опис, али опис који ослоњен на историјске изворе и истраживачке резултате не излази из оквира научности и ту се, заправо, открива вредност писања за оне који ће читати, писања које се не затвара строгим и крутим формама и изразима и писања које нема ничег од оне уштогљености на коју смо навикли у већини историографских радова. Историчар има слободу да пише описно, да пише надахнуто, да у свој текст уколико има талента утка и нешто од оне животности која читаоцу приближава негдашњу стварност. Свим тим пожељним слободама послужио се Радош Љушић пишући биографију кнегиње Љубице. Отуда лако кретање читаоца кроз књигу.

У своју причу о првој српској кнегињи Љушић уводи читаоца кратким али језгровитим текстом о селу Срезојевцима, родном месту кнегиње Љубице. Аутор слика пашњаке и удолине, узвишене и валовите терене обрасле шумом, уочавајући природне погодности села за скривање од Турака и турских насиља, при чему текст испуњава и подацима о броју кућа и броју становника у прошлом веку. Прича се наставља испитивањем порекла и породичног стабла рода Вукомановића коме припада и из кога потиче кнегиња Љубица, чију биографију аутор започиње описом чина њене удаје за Милоша, а наставља паралелним праћењем живота Милоша и Љубице у времену устанка.

Љушић уочава Љубичину оданост мужу и отаџбини, описује њихов живот у Крагујевцу, Пожаревцу и Београду, даје податке о њиховој деци, сагледава настојање да децу васпитају на нивоу владарске породице, пише о односу кнеза и кнегиње који су карактерисали нагли обрт не само у приватном животу, него и у политици, анализира опозиционарски став Љубице према кнезу, улази у мотиве њеног приближавања политици; из дела преписке са Милошем открива њену забринутост за Милошево здравље, за судбину народа и судбину престола. Све то испуњено је сликама живота у коначима и уређивања унутрашњости коначка на европском узору. На крају, Љушић сагледава судбину кнегиње Љубице, њен живот у избеглиштву и њену потресну смрт на рукама сина Михаила и у присуству кћери Перке и Савке.

С посебном пажњом обрађена је интимна страна живота кнеза Милоша. У поглављу "Кнежеве љубави" аутор се појављује у улози

педантног и прецизног хроничара Милошевих авантура, брачних неверстава, моралних престапа, излива страсти. Да би дао што приближнију слику Милоша Обреновића и његов однос према женама, Љушић се упушта и у опис појединих кнежевих љубавница. Петрију, прву Милошеву ванбрачну везу, аутор описује као шаљиву и веселу особу која је својом слободнијом природом и лепотом изазивала пожуду код мушкараца. За другу Милошеву љубавницу Станку аутор пише да је захваљујући кнезу за кратко време од сељанчице постала лепа варошанка, док Јеленку, Туркињу из Видина, описује као живу, окретну, каприциозну и хистеричну особу.

За Љушићеву биографију кнегиње Љубице карактеристичан је патријархални оквир српског друштва, односно средине у којој се рађа, одраста и формира жена са свим обичностима карактеристичним за остале жене српског села, које је добрим делом прате и после удаје за човека који постаје кнез, а она чином удаје доживљава велики животни преокрет – постаје прва српска кнегиња и на тај начин улази у историју. Тај патријархални оквир српског села у 19. веку, на једној страни, и Љубица Вукмановић, сељанка из Срезовеца која постаје некада невидљива сапутница српског владара а некада господарица његовог дома, с друге стране, пружају могућност историчару да преко Љубичиног лика прати успон српске жене у 19. веку, неодољиво везан за успон српског друштва, пружају могућност да се у Љубици уочи спој традиционалног и нечег у шта Србија израста, пружају огућност поређења прве жене Србије са улогом и положајем било које друге жене у Србији тог времена. У том погледу постоје додирне тачке, односно оно по чему између Љубице и било које друге жене у Србији нема разлике и оно по чему се оне разликују. У Србији 19. века, у којој је породица била најснажнији чувар патријархалног начина живота, главе куће и апсолутни господар био је отац, док је жена имала биолошку васпитну и социјалну функцију. Она је била стуб породице, симбол штедљивости, чувар очевог ауторитета; она се бринула о кућним пословима, начину исхране, васпитању деце, поштовању обичаја, одржавању народног веровања, упражњавању народне медицине; била је баштиник разних предрасуда, празноверица, религиозних форми понашања. Жена је одмалена васпитавана у духу патријархалности, усмеравана на живот препун ограничења и одрицања, навикавана на живот без кршења устаљених норми, уз строго поштовање колективних назора већ формираних у претходном времену и на искуствима претходних генерација. У једној таквој средини крајем 18. века рађа се Љубица и када израста у заводљиву девојку, бива изабрана од човека који постаје српски кнез. Удајом она добија оно што друге жене немају. Стиче право да живи животом владарске жене, да има свој конак, да брине о имању, да учествује у политици, да у политици и сама у једном тренутку постане опозиција кнезу, да носи терет владарске куће, да ужива благодети прве жене Србије, да размишља и покуша да утиче на судбину народа, да штити народ од старешина који су, скривајући се

иза имена њеног мужа, глобили обичан српски свет. Најзад, она присваја и право да убије и да због тога буде кажњена. Истовремено она брине о народној благајни, 1816. године као Милошева супруга стоји испред Марашлије, за њу се зида конак; упражњава одласке са децом и крагујевачким госпођама на теферич у кнежев летњиковац; њој је тридесетих година прошлог века дозвољено да седи поред Милоша, иако је обичај налагао да стоји поред стола и послужује мужа. Све те значајне промене односа према жени илуструју, између осталог, и постепено напуштање оријенталног које је својим духом дуго испуњавало живот у кнежевим конацима. То су и промене које наговештавају једну другачију слику друштва у Србији. Љубица, међутим, и као кнегиња остаје жена која поседује све особине српске жене у 19. веку, оне особине које су у њој формиране још пре удаје. Милошове авантуре она подноси све до тренутка, док његов љубавни живот са другим женама не постане видљив, а тада се одлучује на убиство Петрије, једне од љубавница свог мужа. И поред тога што има могућност да живи богато, Љубица, као и већина српских жена, остаје штедљива: не носи накит, прилежно се бави пољским пословима, сакупљањем жира, брањем кукуруза, с посебном преданошћу посвећена је деци. Љубица није од сељанчице постала варошанка већ жена владара, која не може а да завидним оком не посматра добро стојеће госпође, испољавајући тиме једну од типичних женских особина. Кнегиња Љубица, у књизи професора Љушића, приказана је као љубоморна и храбра жена која није ослобођена женских слабости, али и као особа којој је удаја предодредила читав каснији живот неодвојиво везан за судбину и вољу господара у лику њеног мужа. Била је то и особа која је свој живот живела повремено са великим страхом, али у појединим периодима осећајући и велику сигурност.

Осим што књига о кнегињи Љубици обогаћује биографију као историографски жанр, она нас враћа и неким заборављеним и запостављеним знањима и интересовањима. Колико су та знања значајна, нека посведоче речи једног историчара који је рекао да занемаривањем места жене у историји, занемарујемо историју половине човечанства.